

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Швець Наталя Степанівна

УДК 17.02/.03 : 821.161.2 О.Гай-Головко –2.09 (043.5)

**МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА
У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА**

10.01.01 – українська література

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль–2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Мацько Віталій Петрович,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
професор кафедри української мови і літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Гуляк Анатолій Борисович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри новітньої української літератури;

кандидат філологічних наук, доцент
Поляруш Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри української літератури.

Захист відбудеться 3 квітня 2015 р. о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий 2 березня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Бородіца

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Творчість О. Гай-Головка – поета, прозаїка, літературного критика, журналіста – недостатньо вивчена дослідниками, його ім'я упродовж багатьох років усіяко замовчувалось. Сьогодні окреслилося об'ємне, однак несистемне коло наукових студій, які все ж ще неспівмірні із постаттю автора та масивом створеного ним. Тому актуальність теми дисертації визначається посиленою увагою сучасного літературознавства до науково-теоретичного осмислення категорій поетики, маловивченістю художньої практики О. Гай-Головка у цьому контексті. Оскільки проблема специфіки майстерності творення прози та поезії письменника як предмет окремого дослідження науковцями ще не ставилась, то назріла необхідність з'ясувати кардинальні чинники художнього моделювання світу й людини в ньому, тобто виокремити творчі моделі, інтегровані дійсністю і природою таланту майстра слова. Цим умотивовано вибір аспектів дослідження, зокрема, концепції світу і персонажа, детермінованих авторською позицією, яка сформувалася на засадах моральних, етичних і політичних переконань митця, філософії С. К'єркегора, А. Бергсона, О. Шпенглера, А. Шопенгауера, М. Бердяєва, його естетико-філософським баченням суперечностей пореволюційного життя в Україні; виразного соціального підтексту; трагічного як форми вираження дійсності; антитетичного зображення добра і зла; соціопсихологічних домінант стилю прозописьма О. Гай-Головка. Виходячи з вищевомовленого, проблематичні концепти поетики прозових та поетичних творів письменника ще не отримали належного аналітичного висвітлення, що й вимагає здійснення їх цілісного аналізу в естетичному контексті української літератури ХХ ст.

Заявлена проблема актуальна і з огляду на підвищений інтерес українського читача до літератури духовного змісту, формування нової системи цінностей, розгляду альтернативних світоглядних засад.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка відповідно до комплексної науково-дослідницької теми «Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках» (номер державної реєстрації 0105U000748). Тема і план-проспект дисертації узгоджені і затверджені на засіданні бюро наукової ради «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 1 від 20 березня 2014 року) при Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку художнього моделювання морально-етичної проблематики у творчості О. Гай-Головка.

Мета передбачає вирішення таких конкретних завдань:

– обґрунтувати морально-етичні принципи персонажів як частину психічної структури

особистості;

- виявити особливості автобіографічного письма О. Гай-Головка в контексті морально-етичної проблематики;
- розкрити опозицію морально-етичних норм, втілених художніми засобами в діях персонажів;
- встановити специфіку авторського погляду на контрастні виміри протиборства добра зі злом;
- узагальнити реалізацію морально-етичної проблеми, зокрема дихотомії «добро – зло», в художньо-мовній практиці О. Гай-Головка.

Об'єктом дослідження є прозова й поетична спадщина О. Гай-Головка, листи, архівні документи, твори письменника, надруковані в періодичній пресі.

Предмет дослідження – морально-етична проблематика в творчості діаспорного письменника О. Гай-Головка, способи та форми її реалізації.

Методи дослідження. Специфіка предмета вивчення вимагає комплексного підходу до його осягнення, що й позначено на виборі методів, які становлять методологічне підґрунтя дисертації. Основними у роботі стали такі: *психологічний* – залучено для розкриття ідейного навантаження образної системи митця, а також для окреслення закономірностей художнього мислення письменника; *типологічний* – використаний для розгляду складників етнопсихології та їх відображення в художній прозі; *загальнонауковий* (аналіз, синтез, зіставлення, узагальнення, систематизація, індукція та дедукція) – сприяв опрацюванню науково-методичної літератури з означеної проблеми, висвітленню суспільно-політичних та соціальних аспектів у літературознавчому дискурсі, зокрема аналіз соціально-політичних умов, подій дозволив глибше розкрити світогляд митця, формування авторської концепції, яку в подальшому репрезентовано письменником в художніх творах; *культурно-історичний* – дав змогу проаналізувати своєрідність епохи ХХ ст., специфіку культурного оточення, громадянської позиції та світомислення О. Гай-Головка; *філологічний* – спрямований на вивчення тексту, опис, коментування, узагальнення проаналізованого матеріалу та його концептуалізацію, а також для розкриття проблем поетики, стилю, тропіки, стилістичних фігур, синтаксису, структури, мотивів художнього твору.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають праці науковців у галузі теорії, історії української літератури, літературної критики, рецептивної естетики, філософії, аналітичної психології, культурології, зокрема О. Білецького, І. Бичка, Т. Возняка, О. Галича, Є. Головахи, Г. Грабовича, Р. Гром'яка, Л. Губерського, А. Гуляка, М. Жулинського, Л. Задорожної, Н. Зборовської, О. Єфремова, М. Ільницького, С. Квіта, О. Куцої, Д. Корвін-Пйотровської, Г. Костюка, М. Коцюбинської, Ю. Коваліва, Ю. Крістєвої, С. Кримського, В. Лозового, В. Мацька, В. Моренця, І. Надольного, Є. Нахліка, А. Нямцу, В. Перетца, Н. Поляруш, О. Потєбні, В. Просалової, К. Роджерса,

Г. Сивоконя, М. Сумцова, В. Соловйова, П. Сороки, В. Табачковського, М. Ткачука, Л. Тарнашинської, Д. Чижевського, В. Фащенко, І. Франка, І. Фізера, Е. Фромма, В. Яніва, К. Ясперса та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому вперше художня практика О. Гай-Головка стала предметом спеціальних студій, де обґрунтовано втілення дихотомії «добро – зло» в його прозових та поетичних творах як рефлексії автора на трагічні події в Україні ХХ ст. Новизна одержаних результатів зумовлена й тим, що в дисертації вперше комплексно розкрито проблему етнопсихології у творчому доробку О. Гай-Головка; з'ясовано складники літературознавчої концепції письменника, виявлено відповідність інтерпретаційного інструментарію стану розв'язання морально-етичної проблематики у річищі розвитку філологічної думки часу – активної праці О. Гай-Головка; системно проаналізовано літературно-критичні твори з погляду поетикальної проблематики; реінтерпретовано малодосліджені під кутом поетики художні тексти письменника; окреслено національний характер як літературознавчу категорію в морально-етичному аспекті, а також літературознавчих проблем у межах етнопсихологічного дискурсу. У дисертації набуло подальшого розвитку ґрунтовне вивчення документального, психологічного й філософського складників змісту художніх творів О. Гай-Головка.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що:

- 1) здійснено системне дослідження жанрових особливостей творчості та художньої майстерності О. Гай-Головка у моделюванні морально-етичних принципів;
- 2) уточнено поняття «подія та пророцтво», «образ автора» й образ «бунтівної людини» (збірка «Одчайдушні»), «двобій правди і брехні», співвідношення історичної і художньої правди, літературну інтерпретацію екзистенційних, раціональних, міфологічних концепцій;
- 3) визначено динаміку емоцій, почуттів, станів, поведінки персонажів крізь призму теорії психоаналізу;
- 4) узагальнено й розкрито засоби втілення заявленої проблеми через трансформацію комплексів художніх прийомів (сюжетів, образів, макро- і мікрометафоризацію мови та мовлення) як універсального чинника моделювання прозаїком двосвіття добра і зла.

Практичне значення дослідження. Аналіз творчої діяльності О. Гай-Головка, вивчення його знакових творів відкриває призабуте ім'я в історії української літератури, окреслює маловідомі аспекти життєдіяльності, духовно-національних пошуків митця поза Україною, який своєю творчістю висвітлював морально-етичні проблеми, моделював сутність світу і людини в ньому. Дослідження спрямоване на удосконалення, збагачення історії української літератури новітньої доби. Виконаний аналіз, характеристика художнього світу дозволять повніше осмислити осяжність і глибину морально-етичної проблематики. Фактичний матеріал, теоретичні положення, висновки дисертації можуть бути використані в літературознавчих студіях, присвячених

літературному процесу ХХ ст., у курсах лекцій з історії української літератури, у спецкурсах і спецсемінарах, підготовці підручників і посібників із теорії та історії українського письменства, у процесі подальших історико-літературних та теоретичних досліджень прози і поезії минулого століття. Здобуті результати сприятимуть розширенню проблематики курсових, дипломних, магістерських робіт. Запропонований напрям дослідження може бути продуктивним при його застосуванні до вивчення у вищій і середній школі. Матеріали дисертації можуть використовуватися не лише істориками літератури, а й культурологами, філософами, істориками, педагогами, зокрема при створенні нового покоління підручників з української літератури, культури української мови, при виданні збірників тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на засіданні кафедри теорії і методики української та світової літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 10 листопада 2014 р.). Їх апробовано у формі доповідей на щорічних звітно-наукових конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за 2012-2014 рр. Окремі аспекти роботи оприлюднювались у формі доповідей на міжнародних конференціях: «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі України, Європи та Америки» (Тернопіль, 2012), «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, 2012), «Мова, культура і соціум у гуманітарній парадигмі» (Кам'янець-Подільський, 2013), «Публіцистична комунікація: теорія, історія, сьогодення» (Тернопіль, 2013), «Мова як світ світів: граматики і поетика української мови» (Київ, 2014); всеукраїнських наукових конференціях: «Формування патріотизму та збереження національної ідентичності особистості в умовах полікультурного середовища сучасної України» (Хмельницький, 2013), «Література і місто: художній поступ» (Луганськ, 2013), «Духовні витоки Поділля. Педагоги в історії краю» (Хмельницький, 2013), «Тарас Шевченко в новітніх парадигмах наукового знання» (Хмельницький, 2014).

Публікації. Основні аспекти досліджуваної проблеми висвітлено у 10 публікаціях, з них 7 – у фахових наукових виданнях (одна – за кордоном), 3 – апробаційного характеру (усі статті одноосібні).

Структура наукової роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (249 найменувань). Загальна кількість сторінок – 191, основний текст викладено на 167 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Вступ присвячено обґрунтуванню обраної теми, окресленню стану вивчення проблеми, формулюванню мети дослідження і низки завдань, спрямованих на її реалізацію, визначенню

об'єкта і предмета дослідження, наукової новизни роботи, її теоретичного та практичного значення, методів аналізу, форм апробації результатів.

У першому розділі – **«Художній світ Олекси Гай-Головка в історіософській та літературознавчій проекції»** – проаналізовано стан вивчення проблеми, окреслено методологічні аспекти дослідження морально-етичної проблематики, вплив трагічних подій тоталітарного суспільства 20-30-х років ХХ століття на формування світоглядної культури письменника, мистецьку концепцію самооприядлення людини й нації в історичному часопросторі О. Гай-Головка.

У підрозділі 1.1. **«Методологічні аспекти дослідження морально-етичної проблематики»** обґрунтовано атрибуцію добра і зла – категорій, які визнаються індивідумом, бо моральність є внутрішньою установкою людини, на відміну від моралі, яка (поряд із законом) трактується як зовнішня вимога до поведінки індивіда. У художній літературі широко змодельовано моральні аспекти людської діяльності (професійно-трудова, науково-пізнавальна, сімейно-побутова тощо). Будь-яка дія чи її відсутність – це вчинок, що всорбовує в себе роботу свідомості (почуттєві, мисленні, вольові компоненти) й об'єктивацію її в результаті. Діяльнісна поведінка людини складається з окремих вчинків, котрі характеризуються наявністю мотивів і мети, заради чого вони здійснюються.

Специфіка ж ідеальної моралі проявляється у розрізненні бінарних понять: добро і зло, правда і кривда, совість і підлість, гідність і негідність тощо. В художній літературі письменник моделює своїх персонажів, виходячи із специфіки ідеальної моралі, котрі спрямовують свої вчинки у прагненні до вищих цінностей. Людина не може існувати поза суспільством й, відповідно, розвивати моральні якості, реалізовувати власну свободу. Відтак автор створює образ того чи іншого персонажа через розкриття його індивідуальної моральної свідомості, яка формується у взаємодії з суспільною моральною свідомістю в певних історичних умовах.

Аналізуючи творчість О. Гай-Головка, помічаємо, що він належить до тих моралістів, які прагнуть при художньому осмисленні будь-яких питань ставити на перше місце етичні оцінки як вирішальні. Письменник наче намагається нав'язати читачам думку, що саме означає моральний кодекс для людини.

Підрозділ 1.2. **«Вплив трагічних подій тоталітарного світу 20-30-х років на формування світоглядної культури письменника»** присвячено формуванню світоглядної культури О. Гай-Головка. Світоглядні знання стають переконаннями, які виформовуються в стійкі позиції, стають для інших взірцем громадянства, національного самоутвердження, вираження морально-етичного рівня загальнолюдських цінностей. Письменник, навчаючись у Ленінграді, не листувався з рідними, щоб не викрити свого соціального походження. Тривожне розуміння постійно супроводжує його існування в тоталітарному світі. Він прагне особистісної свободи, свободи

творчості, але щоразу стикається зі злом, мусить писати не те, що думає, а те, що від нього вимагають обставини, оточення, середовище. У такий спосіб мислення митця не збігається з його буттям.

Активна взаємодія письменника з навколишнім світом, де триває боротьба добра зі злом, тотально змодельовано у тритомнику «Смертельною дорогою». Образ автора постає в динаміці, дії, постійному русі, повсякденній діяльності та взаємодії з іншими людьми. Розбіжність наратора між Я-реальним і Я-ідеальним стає могутнім стимулом для роботи над собою. Йдучи за філософією М. Бердяєва, митець бореться зі злом, обирає чужину, свободу, щоб відбутися у цьому світі, зреалізувати себе як творчу особистість, де не тяжіють над ним ніякі «-ізми». І хоча прозова та поетична творчість письменника панорамно розкриває драматизм людських доль у радянському просторі, але стрижневою основою є реалізація національно творчого пафосу (добро). В автобіографічних «історіях» О. Гай-Головка оприявлено спектр українських етнопсихологічних рис особистості: національна свідомість, пошана до предків, дружелюбність (добро) й водночас інертність, байдужість, відступництво, зрада, брехня у вищих ешелонах влади (зло).

У підрозділі 1.3. «**Мистецька концепція самооприявлення людини й нації в історичному часопросторі О. Гай-Головка**» простежуються морально-етичні засади в прозописемі автора, особливо у його збірці «Одчайдушні», низці неопублікованих матеріалів, що зберігаються в архіві, особовому фонді письменника ([1947]-1990) Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Наполеглива праця українського митця підтверджує його патріотичне ставлення до розбудови української культури і, не меншою мірою, його особисте зацікавлення щодо творення мистецької концепції самооприявлення людини й нації в історичному часопросторі.

Збірка «Одчайдушні», до якої увійшло дванадцять новел та оповідань, переконує в тому, що О. Гай-Головка був майстром освоєння поезики малої прози. Лапідарним стилем позначена новела О. Гай-Головка «Різдвяна містерія». У ній, мов на екрані, воедино переплелися соціальні й національні мотиви в історичному хронотопі. Соціальні, суспільні негаразди виражено епітетною алюзією: «гливкий хліб», «полонена батьківщина», «бліде дитинство». Осуд новеліста пронизує образ несправедливості, злочину, де зло переростає в суцільну розгорнуту метафору: «я був у колі своєї родини в засніженому людським потом і слізьми селі». Всесилля більшовицької влади веде до розтління душ, морального переродження особистості, до втрати людської подоби.

Новелістичну композицію має твір «Могильники». Ті, хто боровся за національне й соціальне визволення рідного краю, після війни опинилися в німецькому місті (назву автор приховав під буквенною аббревіатурою «Б.»). Категорії, що передають етичні характеристики людини, – совість, честь, гідність, справедливість. Але Богомолів таких рис позбавлений. Автор в цьому негативному персонажі намагався розкрити тип людини-революціонера, індивіда, що

сповідує більшовицькі погляди: хто не з нами, той контра. А оскільки має інші погляди, то не має права на життя. Та всездозволеність неодмінно призводить особу до повної деградації, рано чи пізно такий тип буде підданий громадському осуду, відкинутий суспільством.

Мала проза О. Гай-Головка репрезентує історію й сьогодення, де на передньому плані – добро в образі духовного одужання нації. Етичні категорії в художній формі матеріалізуються через високий релігійний світ, естетизм, що виражає красу як софійність.

У другому розділі дисертації – **«Специфіка художнього моделювання морально-етичної проблеми у прозі автора»** – розкрито морально-етичні, ідейно-художні аспекти в прозописемі, епістолярії О. Гай-Головка; досліджено образ деморалізуючої сили в аспекті сприйняття опозиції «добро – зло», відтворення морально-етичної проблематики в мемуарно-автобіографічному циклі, концептуальний «двобій» правди і брехні в авторському версіюванні (роман «Лора»), епістолярій О. Гай-Головка як джерело формування його ідейно-художніх поглядів та осмислення морально-етичної концепції.

Підрозділ 2.1. **«Образ деморалізуючої сили в аспекті сприйняття опозиції «добро – зло» (повість «Їм дзвони не дзвонили»)»** систематизує естетичні пошуки митця в жанрі повісті, в якій символічним є те, що реальні події в Україні сумної історичної доби зображено у селі Світлому. В антитезній номінації (світле – темне) закладені морально-етичні принципи, виражені співіснуванням добра і зла: реальні події в Україні письменник трансформував у площину художнього твору. Межі авторського домислу прочитуються у ліричних відступах, при цьому проблему історичної та художньої правди винесено на перший план.

У повісті О. Гай-Головка репрезентує себе талановитим майстром портретописання. Його філософія надто проста: чесне життя, добро ведуть людину до порятунку навіть у вкрай важких соціальних умовах (образи Бориса і Ганнусі). Через негативних персонажів автор розкриває квінтесенцію, що тоталітарне суспільство, всездозволеність розбещують людей, роблять їх жадібними, ненависними один до одного. Світ зла у повісті висувається на перший план настільки, наче повістяр прагне винести зло на суд громадськості.

Соціальні потрясіння, голодомори не знищили прагнення людини до життя, пізнання світу, а життєві випробування лише зміцнили силу волі. Автору йдеться, що за будь-яких обставин, навіть несприятливих, літературні персонажі Борис і Ганнуся оцінюють конкретне ставлення оточення до себе й своє – до близьких, знайомих. А показовим прикладом такої оцінки є опозиція «добро – зло». Адже добро як суспільна цінність знаходить вияв у соціальній злагоді, громадському спокої, відсутності кризових явищ. Отже, взаємозв'язки опозицій «своє – чуже», «добро – зло», «правда – кривда» у побутовій свідомості персонажів повісті «Їм дзвони не дзвонили» автором розкриті всебічно. О. Гай-Головка, зацентрувавши на реалізації принципу дихотомії добра і зла, художніми засобами зумів трансформувати ідею самоутвердження, свободи людини.

У підрозділі 2.2. **«Відтворення морально-етичної проблематики в мемуарно-автобіографічному циклі («Поєдинок з дияволом», «Смертельною дорогою»)»** окреслено поетику літературного автобіографізму як домінантного чинника виявлення контрастного зображення прозаїком морально-етичних проблем, самопізнання людини й нації.

Репресії, переслідування, голодомор, несвобода творчості в тоталітарному світі вплинули на світосприйняття письменника, сформували його як завзятого борця за національну ідею, за Україну. Події, що їх свідком у дитячі та юнацькі роки став О. Гай-Головко, назавжди закарбувались у його пам'яті. Все це знайшло своє відображення у подальших поетичних та прозових творах, особливо в автобіографічній повісті «Поєдинок з дияволом» (Вінніпег, 1950), у якій яскраво змодельовано двосвіття добра і зла, світлого і темного, високого і приземленого. Головному героєві на шляху до омріяної волі доводиться зустрітись із найжахливішими проявами советської влади – міфічним позатекстовим дияволом. Відтак енкаведисти – слуги дияволів – зображені відповідно: характерними для них є нелюдські вчинки проти персонажів повісті – катування, приниження тощо. На противагу червоному дияволу автор моделює інший аспект дійсності. Вірні друзі, що готові ціною власного життя допомогти, віддати останнє заради побратима, – оте світле, перед чим митець схиляє голову в пошані. Морально-етичну проблему прозаїк розширює у плані метафоричному, демонструючи зло у контрастних вимірах. У двобої з неправдою вольова особистість не падає духом, забуває про небезпеку, що постійно йому загрожує, і йде назустріч майбутньому, навперейми справжньому життю. Тож головний персонаж перемагає зло, але не сам, а з побратимами, бо в єдності – сила.

Морально-етичні проблеми в автобіографічному творі «Смертельною дорогою», що його письменник визначив як спогади, а насправді за жанровою ознакою твір наближений до повісті-есе, висувуються на перший план. Авторське «Я» – сильна, вольова особистість, творчі здібності якої можуть реалізуватись лише за умов свободи, про яку постійно мріє, до якої прагне. Відтак соціальна, національна, внутрішня свобода є тим показником, який визначає почуття власної гідності. Для автора повісті – це абсолютна цінність. Наратор за своєю природою непримиренний до пристосуванства, покори, принижень, зради. Його самоутвердження ґрунтується не на власній вигоді зі збереженням зовнішніх форм благопристойності, а на патріотизмі, альтруїстичній концепції допомоги знедоленим у тоталітарному суспільстві.

Добро і зло ніби зчинили соціальний бунт, і в цьому двобої, на жаль, перемогло зло. У повісті детально говориться про становлення митця як особистості, крізь цю призму прочитується й особливості формування національного, патріотичного чину.

У підрозділі 2.3. **«Концептуальний «двобій» правди і брехні в авторському версіюванні (роман «Лора»)»** досліджено процес осмислення письменником дихотомії правди і брехні. Художньо інтерпретована подія у романному просторі – соціально-історична. Вона

переосмислена, перетворена, освітлена в глибинній правді емігрантського життя. Прозаїк по своєму «перетворює» двосвіття із зовнішнього факту в текстуальне, естетично художнє зображення двоплощинності добра і зла. Діада презентує простір полярних характерів, смаків, уподобань, світогляду персонажів. У романі чітко простежується й образ автора.

Оскільки до розгляду проблеми добра і зла, оприявленої в романі «Лора», звертаємося вперше, то, насамперед, зацентруємо на дихотомії, що її йменуємо двоплощинністю. Остання увиразнюється на фоні контрастності. Значну увагу О. Гай-Головка приділяє амбівалентності в характерах і вчинках літературних персонажів, що виражається у прийнятті двох взаємовиключних тверджень. Двосвіття – це протиставлення, антитеза, бінарна опозиція. Роман «Лора» побудовано за аксіологічною концепцією. Тема, яку порушує письменник у творі, – це пристосування українських емігрантів до нових умов життя на американському континенті. Центральна ідея – єдність українців (наддніпрянців і галичан) заради соборності, незалежності України. Однак така ідея не реалізується через партійні, міжконфесійні стосунки.

Бінарні полюси чітко вирізняються через соціальні елементи у порівняльному просторі «тут» (Канада) і «там» (бездержавна Україна). Але почуття патріотизму, ностальгія спрямовували думки персонажа до розуміння, що він тепер зайвий, «чужий і не потрібний тут. Вони (канадці – *Н.Ш.*) поділені за місцем свого походження й кожен тримається свого гетто». Неузгодженість, незгуртованість українців у чужому просторі хвилювали О. Гай-Головка.

Таким чином, у романі «Лора» прозаїк змодельовав роль митця-емігранта в чужомовному середовищі у період змін, викликаних політичним конфліктом, переділом «світу» після Другої світової війни. Той, хто не хотів повертатися на «родину», лишився у «вільному світі». Проблема дихотомії добра і зла, правди і брехні, яку порушив письменник у творі, належить до вічних.

Підрозділ 2.4. «Епістолярій О. Гай-Головка як джерело формування його ідейно-художніх поглядів та осмислення морально-етичної концепції» увиразнює епістолярний діалог на відстані в комунікативно-розповідній стратегії, розкриває морально-етичні принципи комунікантів. Художні погляди письменника увиразнюються в діалозі на відстані. Національно-патріотичні думки, любов до України, рідної мови, батьківського порога, Поділля постійно перебувають в полі зору митця.

Завважимо, що О. Гай-Головка виступає у ролі джерела первинної інформації про явища і процеси, котрі нами досліджуються. Респондент ділиться «літературно-творчими здобутками, визрілими в боротьбі за долю й незалежність України». В листі оприявлено бачення письменником ролі митця в суспільстві, його активної творчої позиції в розбудові української культури і літератури зокрема.

Морально-етичні, ідейно-художні погляди митця в листах змодельовано під кутом зору його сформованого світобачення, світогляду. Епістолярій наочно переконує в тому, що листи

репрезентують науковий інтерес не лише як матеріал для вивчення біографії, але і як своєрідний документ, у якому відображена вся багатогранність духовного життя письменника, особливості його індивідуального мислення.

Третій розділ дисертації – **«Реалізація морально-етичної проблеми в художньо-мовній практиці письменника»** – присвячено характеристиці комплексу художніх засобів і прийомів, за допомогою яких О. Гай-Головко розкриває морально-етичну проблему, прослідковано елокуційне оформлення думки в художньо-мовній практиці письменника.

У підрозділі 3.1. **«Художнє втілення образу зла: застосування інвективних мовленнєвих актів у поетичних творах О. Гай-Головко»** досліджено роздуми автора про минуле й сучасне України в поемі «Сон» і подібні сентенції у філософствуванні Кобзаря. Помітним є те, що свідомість автора близька персонажній, на відміну від його відсторонення і передачі сюжету за допомогою вставного тексту чи розділення наративної структури на кілька позицій. Образ Тараса Шевченка швидше є репрезентантом «надлюдини», уявним відтворенням за допомогою художнього слова. На сторінках епічного твору літературний персонаж вільно «переміщається» у просторі і часі, ніби поспішає винести історичні, соціальні та політичні негаразди на суд громадськості з тим, аби світ подобрішав. Епічний твір побудовано у формі діалогу Т. Шевченка з поетом (О. Гай-Головком). За авторською версією, Кобзар йому приснився.

У змісті сновидіння спостерігаємо мікрообрази, котрі мають подвійне моральне навантаження й обов'язково несуть у собі глибинне, заховане на рівні колективної людської психіки, значення. Центральним персонажем епічного твору виступає Тарас Шевченко. В оніричному просторі О. Гай-Головко «зустрічається» з Кобзарем у Канаді. Тарас розповідає, що «Сам Бог наказав мені встати із домовини / І йти з ворогами на прю...». Авторське версіювання політичного дискурсу сприяє досягненню глобальної рецептивної та комунікативної мети – підриву авторитету супротивника у боротьбі за незалежність. Такий прийом є інвективним, за задумом автора, він ефективний, але не єдиний спосіб реалізації агресивних комунікативних стратегій.

О. Гай-Головко вдається до використання моделей «зіставлення», «протиставлення», «узагальнення», які підсилюють реалізацію інвективної тактики шляхом установаження смислових зв'язків між особою інвектума та певним явищем, що оцінюється негативно. Крім того, застосування таких художніх прийомів уможливорює художніми засобами висміяти узагальненого ворога. Прикметно, що недостовірність не зменшує міри інвективності висловлювань, а в цьому творі і посилює її. Відчувається, як у межах фрейм-структури автор чітко визначив свої світоглядні позиції. Модель фрейма є універсальною, оскільки дозволяє відобразити різновекторність знань про світ через фрейм-структури.

Поєми «Скоропадський» та «Майдан св. Софії» поет створив наприкінці минулого століття.

Звичайно, якщо вдатися до теоретизування поетики, естетики, застосування автором художніх засобів, то помітним є те, що митець активно використовує автологію, він зрідка звертається до тропів. І, на перший погляд, його тексти сприймаються читачем, як заримована суспільно-політична публіцистика. Однак автологічне письмо, поетична «публіцистика» О. Гай-Головка виявляється «броньбійною» – це влучні постріли по інтелектуальній сонливості, політичній інертності й моральній індиферентності минулого та сучасного українського суспільства. Рецепція історичних образів у творчості письменника визначається літературними традиціями ХХ ст., особливостями авторського світогляду, морально-етичною оцінкою подій доби.

Підрозділ 3.2. «Елокуційне оформлення думки в художньо-мовній практиці письменника» присвячено словесному оформленню думки, художній формі мовленнєвого впливу на читача. Елокуція в художньо-мовній практиці митця спрямована на здійснення відбору засобів для того, щоб краще, емоційніше висловити своє ставлення до світу та людини у ньому, емкше розкрити той чи інший образ, подію, явище у текстовому художньому обрамленні. Центральними одиницями елокуції є тропи і стилістичні фігури.

Прикметно, що в інтелектуальних прозотекстах О. Гай-Головка концепти «свобода», «справедливість», «любов», «воля», «віра», «перемога» та інші постійно присутні у свідомості персонажів (роман «Лора», повість «Смертельною дорогою»). Важлива характеристика (функція) елокуції полягає у використанні мовних засобів, котрі здатні передати основні значення слів у переносні (тропи), і мовних засобів, що трансформують значення синтаксичних структур та елементів письменницької думки. Як відомо, підрозділом елокуції вважають елоквенцію, яка є, образно кажучи, ядром культури слова, що вивчає та досліджує фігури слова (тропи), а, скажімо, у риторичі – і фігури думки (риторичні фігури).

Авторська своєрідність у використанні мовних засобів створює індивідуальний стиль, через який читач виходить на простір морально-етичних проявів (переважно контрастних) персонажів, образи яких автор розкриває у дії, поведінці, діалогах, вчинках.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження морально-етичної проблематики у творчості Олексі Гай-Головка.

1. Творчість О. Гай-Головка пройнята важливими світоглядними, філософськими, морально-етичними проблемами, які сприймаються, як роздуми про сенс життя, боротьбу добра і зла, втечу від абсурду, неперспективність злиденного тоталітарного існування.

Обґрунтовано, що письменник художньо моделює морально-етичні принципи персонажів не лише на індивідуальному, а, насамперед, на суспільному рівні, виокремлює їх як частину психічної структури особистості через словесно-художню ціннісну оцінку дій, явищ в усвідомлений й неусвідомлюваний для індивіда спосіб. Останній виформовується на підставі психологічних «рефлексів», що виробляються внаслідок тривалої дії страху соціального осуду,

підсвідомого психологічного захисту. Подібну концепцію спостерігаємо в образі української дівчини (новела «Сповідь Золотої Троянди»). Складний психологічний процес поєднання потреб та контролю прочитується в образах позитивних персонажів Бориса і Ганнусі (повість «Їм дзвони не дзвонили»). Такі самоконтролюючі механізми поведінки у нестандартній ситуації допомогли літературним героям пережити розкуркулення і голодомор, відбутися в тоталітарному суспільстві.

З'ясовано, що онтологічні основи перебувають не у стані абсолютного спокою, а в динаміці, постійному русі, безупинних змінах. Оскільки світ постійно змінюється, відповідно О. Гай-Головко прагнув вивести образ особистості, яка самовдосконалюється, у взаємодії з різновекторними формами суцього – у протиріччі, протистоянні, двобої-суперечці власного «Я» з довкіллям.

2. Виявлено особливості автобіографічного письма О. Гай-Головко в контексті морально-етичної проблематики. В автобіографічній повісті «Смертельною дорогою» автор, зображуючи реальних осіб, зокрема своїх колег І. Каляника, С. Борзенка, Ю. Ружанського, Є. Плужника, розкриває в їхніх діях етичність, яка визначається високим рівнем духовності. У такий спосіб митець, залишивши в історії світлі образи побратимів по перу, вказує на те, що людина є вічною як Абсолют, а її найвище покликання – існувати у сфері духовного, незалежно від обставин, що впливають на її внутрішній чи зовнішній світ. Людина є носієм гуманності, особистість вивищується у власному розвитку в умовах соціального оточення через взаємодію з ним.

У романі «Воля без волі» О. Гай-Головко виводить образ німкені Кеті, яка разом зі своїм братом входила до підпільної антифашистської організації. Найчастіше люди жалкують про скоєну шкоду, неправильний вибір, аналізують і картають себе саме у момент загрози життю. Письменник наділяє патріотку благородними рисами. У кульмінаційний момент, ідучи на страту, вона не жалкує про марно прожиті молоді роки. Таким чином, автор резонує, що кожен з нас повинен обрати одну дорогу з безлічі, при цьому, впевненості у будь-якій з них нам ніхто не може забезпечити, бо призначення людей у світі – річ примарна. Творчість О. Гай-Головко переконує у тому, що ні в особистому існуванні, ні у світі немає жодного сенсу. Особистості бувають різні: в кожного своє добро і своє поняття про щастя, у кожного по-різному суворий внутрішній цензор. Однак усі об'єднані єдиним призначенням: залишити за собою корисне для цього світу.

З'ясовано, що в автобіографічній повісті «Поєдинок з дияволом» художньо змодельовано прагнення особистості до волі. Ті, хто після закінчення Другої світової війни не бажав повертатися «на рідину», знали, яка кара чекає на них у тоталітарному суспільстві, тому докладали максимум зусиль, щоб потрапити в «американську зону», залишитися на Заході, відбутися у світі свободи. Серед них був і автор повісті. У нього по-особливому проявилось відчуття моральних цінностей. Він не зважав на достаток, головним було – втеча від більшовицьких «людоловів», котрі уособлювали зло, отримували моральне задоволення від того, що перетворювали значну частину

«поворотців» у справжніх рабів. Персонажі повісті «Поєдинок з дияволом» страждають, борються зі злом і перемагають у боротьбі за гуманістичні ідеали.

3. Розкрито опозицію морально-етичних норм, втілених художніми засобами в діях персонажів. Вона є строкатою, різновекторною, нестійкою, готовою до змін, які залежать від моделювання письменником характерів, активності у тій чи іншій ситуації літературних персонажів (збірка «Одчайдушні», роман «Лора», повісті «Їм дзвони не дзвонили», «Смертельною дорогою»). В образах Бориса і Ганнусі (повість «Їм дзвони не дзвонили») прозаїк намагався розкрити морально-емоційні модифікації особистості в тоталітарному світі, зосереджуючи увагу на реалістичному відтворенні характерів, психології поведінки, типових рис української людини. Означена повість репрезентує митця як вдумливого аналітика національного характеру, української душі. Норми, яких дотримуються персонажі О. Гай-Головка, є і людським, й надлюдським еквівалентом, бо в них оприявлено не лише усвідомлення ними умов побуту, діяльності, взаємин, а й неусвідомлення загальних онтологічних засад буття людини як істоти одухотвореної, космічної. Автор, осмислюючи моральні імперативи, висновує розуміння, міркування, раціональний вибір, звертається до інтуїції, емоцій, почуттів, прагнень в образах та діях персонажів. Означені моральні критерії виявляються в діалогах персонажів. У такий спосіб, звертаючись до моралі, письменник постає перед реципієнтом як тонкий психолог, який надає йому можливість краще зрозуміти дії та вчинки персонажа за тієї чи іншої ситуації.

Доведено, що саме моральні норми регулюють поведінку індивіда у суспільстві, оскільки взаємовідносини виражають людську сутність. Особливо виразно моральні норми оприявлені в романі «Лора», де центральний персонаж, письменник Юрій Четвер, дошукується правди, підтримки серед новоприбульців-земляків у Канаді. Але, наштотхнувшись на спротив, персонаж знаходить порозуміння не серед «своїх», а в чужомовному середовищі. Отже, те, що стосується духовних процесів особистості, її внутрішніх проявів, як і виявів її самовладності, то не лише високі філософські визначення, а й, насамперед, морально-етичні засади людського способу буття.

4. Встановлено специфіку авторського погляду на контрастні виміри протиборства добра зі злом. У взаємодії протилежностей визначаються онтологічні форми – ентропія (хаос), порядок, гармонія. Відтак, зображуючи персонажів у контрастному світі, чіткіше постає їх внутрішня потреба побороти зло, неправду заради добра, справедливості, гармонійного співіснування. Персонажі намагаються сконструювати власний світ у собі. Побудувавши власне «Я», вони виходять на простір «Не-Я» – соціум, простір спільної життєдіяльності людей, де існують певні норми, правила. Літературні герої перебувають у цейтноті протилежностей: істина – неправда, добро – зло, війна – мир тощо. Так, у постійній боротьбі зі злом, жорстокістю, неправдою персонажі О. Гай-Головка виформовують національний характер, проявляють патріотичний чин, є носіями прогресивних ідей, гуманістичних ідеалів.

5. Узагальнено реалізацію морально-етичної проблеми, зокрема дихотомії «добро – зло», в художньо-мовній практиці О. Гай-Головка. Доведено, що індивідуальна мовотворчість письменника посідає помітне місце в загальномовній практиці. Моделюючи людину, довкілля, світ художніми засобами, О. Гай-Головка у творчому процесі використовує образне слово, креативну уяву.

Виявлено, що морально-етичні проблеми автор яскраво розкрив у поемі «Сон». Ліричні герої твору – сам автор і поет-пророк Тарас Шевченко. Вдавшись до зображення оніричного простору, О. Гай-Головка виявив не лише унікальні особливості у розкритті ідейно-художньої своєрідності поеми, а й творця парадигмальної концепції діалогу. Онтологічна аксіома бути – це спілкуватися із соціумом. Подібна гуманітарно-онтологічна концепція діалогу яскраво ілюструє позицію автора: діалог, діалогічні відносини, діалогічне протистояння є центром, довкола якого вибудовується сюжетна лінія. В ідіостилі письменника діалог увиразнюється в дії; остання спроектовується на ліричного героя, який у дії стає тим, ким є насправді (в авторському версіюванні). Обрана форма діалогу залишається актуальною і в час швидких темпів розвитку людства. Тому морально-етичною мислиться і проблема досягнення взаєморозуміння між людьми, спільнотами, культурами. Діалог «між» – це сфера взаємної відкритості, конкретного спілкування, яка передбачає суб'єкт-об'єктний контакт, комунікацію, визнання в іншій людині суверенного суб'єкта, що є атрибуцією етичного зв'язку. З'ясування морально-етичної проблеми через особливості інвективної стратегії набуває дихотомічного характеру й гостроти. Авторська світоглядна позиція зневажає ворога, засуджує його дії, а позатекстово спроектовується на етику ненасильства та пропагує ідею толерантності, вважаючи, що локальні війни, переслідування людей за національними ознаками є результатом нетерпимості.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що морально-етичні принципи, трансформовані в художніх творах, характеризують О. Гай-Головка як носія добра, справедливості, гуманних цінностей, тому він має моральне право звертатись до борців за незалежність України – чесно служити громаді, інтересам українського народу. Введення в контекст сучасного літературного процесу його творів, сподіваємося, спричинить надзвичайну активність літературознавчої думки в переосмисленні багатогранної спадщини цього самобутнього митця слова у різних концептуально важливих аспектах, проблемно поставлених розвитком літературознавчої науки. Твори письменника і сьогодні сприяють утвердженню патріотичного потенціалу і є вагомим внеском у розвиток української літератури ХХ століття.

Основні положення дисертації викладено у таких публікаціях:

1. Швець Н. Дихотомія темного і світлого в повісті Олекси Гай-Головка «Поєдинок з дияволом» / Наталя Швець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / [за ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука]. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 37. – С. 187-194.

2. Швець Н. Художнє зображення двоплщинності добра і зла в романі «Лора» Олекси Гай-Головка / Наталя Швець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / [за ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука]. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 38. – С. 236-245.

3. Швець Н. Поема «Сон» Олекси Гай-Головка: особливості інвективної стратегії / Наталя Швець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство / [за ред. д. ф. н., проф. М. П. Ткачука]. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – Вип. 39. – С. 222-226.

4. Швець Н. Епістолярій Олекси Гай-Головка як джерело формування його ідейних та художніх поглядів / Наталя Швець // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник : серія історична та філологічна / [редкол.: О.М.Завальнюк (гол. ред.), Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.] – Випуск Х. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – С. 240-245.

5. Швець Н. Топос міста в романі «Лора» Олекси Гай-Головка / Наталя Швець // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки / [за ред. д. п. н., проф. В.С. Курила]. – Луганськ: Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2013. – Вип. 22 (281). – С. 143-148.

6. Швець Н. Дихотомія соціального й національного в художній практиці Олекси Гай-Головка / Наталя Швець // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки / [за ред. д. ф. н., проф. Л.М. Марчук]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – Вип. 34. – С. 392-395.

7. Швець Н. Художнє моделювання морально-етичної проблеми в автобіографічних творах Олекси Гай-Головка / Наталя Швець // Spheres of Culture. Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies. / ed. by Prof. Ihor Nabytovych. Lublin: Maria Curie-Sklodovska University. – 2014. – Volume VII – P. 271-278.

Додаткові публікації:

8. Швець Н. Художнє моделювання простору України в аспекті опозиції «добро – зло» / Наталя Швець // Формування патріотизму та збереження національної ідентичності особистості в умовах полікультурного середовища сучасної України: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Хмельницький, 24 квітня 2013 року. – Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2013. – С. 366-373.

9. Швець Н. Поетичні засоби зображення добра і зла у повісті Олекси Гай-Головка

«Поєдинок з дияволом» / Наталя Швець // Духовні витоки Поділля. Педагоги в історії краю: Всеукраїнська науково-практична конференція, м. Хмельницький, 21 березня 2013 року. – Хмельницький : Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, 2013. – С. 337-340.

10. Швець Н. Тарас Шевченко в інтерпретації Олекси Гай-Головка / Наталя Швець // Гомін України (Торонто) : суспільно-політичний тижневик. – 2014. – № 21 (3545). – 27 травня. – С. 8.

АНОТАЦІЯ

Швець Н.С. Морально-етична проблематика у творчості Олекси Гай-Головка. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2015.

Дисертаційну роботу присвячено дослідженню морально-етичної проблематики у творчості Олекси Гай-Головка. Основний акцент зроблено на аналізі художнього моделювання морально-етичних принципів персонажів не лише на індивідуальному, а, насамперед, на суспільному рівні, виокремлюючи їх як частину психічної структури особистості через словесно-художню ціннісну оцінку дій, явищ в усвідомлений й неусвідомлюваний для індивіда спосіб. Встановлено специфіку авторського погляду на контрастні виміри протиборства добра зі злом. У взаємодії протилежностей визначаються онтологічні форми – ентропія (хаос), порядок, гармонія. Відтак, зображуючи персонажів у контрастному світі, чіткіше постає їх внутрішня потреба побороти зло, неправду заради добра, справедливості, гармонійного співіснування.

Осібне місце в ідіостилі О. Гай-Головка належить художньому моделюванню морально-етичних концептів «добро – зло», які є універсальними (різновекторними), бо тісно взаємопов'язані з амбівалентними антитезними парами: духовність – внутрішня пустка, дійсність – мрії, небо – земля, сильний – слабкий, сакральний – профанний, добрий – злий, живий – мертвий, людський – антигуманний, правий – лівий, верхній – нижній, внутрішній – зовнішній, близький – далекий, низький – високий тощо. У такий спосіб письменником створено художній світ антитезних рефлексій, які підсилюють конфліктність художнього твору та створюють своєрідну ієрархічну структуру бінарних блоків. Останні «беруть» на себе центральне ідейно-художнє навантаження у розкритті морально-етичної проблематики.

Ключові слова: персонаж, етика, мораль, інвективний фрейм, концепція, добро, зло.

АННОТАЦИЯ

Швец Н.С. Морально-этическая проблематика в творчестве Олексы Гай-Головка. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка Министерства образования и науки Украины. – Тернополь, 2015.

Диссертация посвящена исследованию морально-этической проблематики в творчестве Олексы Гай-Головко. Основной акцент сделан на анализе художественного моделирования морально-этических принципов персонажей не только на индивидуальном, но прежде всего на общественном уровне, выделяя их как часть психической структуры личности через словесно-художественную ценностную оценку действий, явлений в осознанный и неосознанный для индивида способ. Установлено специфику авторского взгляда на контрастные измерения противоборства добра со злом. Во взаимодействии противоположностей определяются онтологические формы – энтропия (хаос), порядок, гармония. Следовательно, изображая персонажей в контрастном мире, четко возникает их внутренняя потребность побороть зло, ложь ради добра, справедливости, гармоничного сосуществования.

Особое место в идиостиле О. Гай-Головко принадлежит художественному изображению морально-этических концептов «добро – зло», которые есть универсальными (разновекторными), поскольку тесно взаимосвязаны с амбивалентными антитезисными парами: духовность – внутренняя пустота, действительность – мечта, небо – земля, сильный – слабый, сакральный – профанный, добрый – злой, живой – мертвый, человеческий – антигуманный, правый – левый, верхний – нижний, внутренний – внешний, близкий – далекий, низкий – высокий, сакральный – профанный и т. под. Таким образом писателем создан художественный мир антитезисных рефлексий, которые усиливают конфликтность художественного произведения и создают своеобразную иерархическую структуру бинарных блоков. Последние «берут» на себя центральную идейно-художественную нагрузку в раскрытии морально-этической проблематики.

Ключевые слова: персонаж, этика, мораль, инвективный фрейм, концепция, добро, зло.

ANNOTATION

Shvets N.S. Moral and Ethical Issues of Oleksa Hay-Holowko's Literary Works. –

Manuscript.

A thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Speciality 10.01.01 –Ukrainian Literature. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2015.

The thesis focuses on the study of the moral and ethical issues of Oleksa Hay-Holowko's literary works. The main emphasis has been made on the analysis of artistic modeling of characters' moral and ethical principles not only on the individual, but also on the social level. These principles have been distinguished as a part of the individual mental structure through individual's verbal and artistic

evaluation of action, event both in conscious and unconscious way. The writer's specific point of view on the good and the evil confrontation has been ascertained. Ontological forms of entropy (chaos), orderliness, and harmony are determined in interaction of opposites. Thus, depicted characters in contrast environment show more clearly their inner need to overpower the evil, the wrong for the sake of the good, justice and harmonious life.

O. Hay-Holowko transforms moral absolute through literary autobiography. This absolute exists in three forms: complete good as a regulative idea, though it is not determined but quite clear (literary portraits of Y. Ruzhansky, P. Panch, O. Vlyzko); an abstract concept of the good as a general moral law serving for (the) life guide; and personal absolute – that of experienced and objectified in narrator's fate. His absolute is a moral joy.

Binary opposition of the good and the evil is realized in O. Hay-Holowko's artistic and language practice through the invective strategy. In his poems "The Dream", "Skoropadsky", and "St. Sophia square" the poet reveals binary concepts of "native – alien" with improper for modern society ethnic, confessional, territorial features. Drama works text represents continuous reflection of a lyrical hero, which corresponds to the author's position toward artistic realization of the individual's moral and ethical issues in modern society.

The writer's good and evil issues metaphorical realization denotes that metaphors appear in the process of language in language usage. The writer's metaphoric thinking is shown in the word art as a modeling system and features creative peculiarities. The metaphor expresses the freedom of artistic language in comparison with the other functional language types. The author finds out and uses the metaphors in his literary works according to his own intentional ability. In O. Hay-Holowko's individual style the well-aimed phrase becomes a "carrier" of emotional, expressive and aesthetic effect that influences a reader. The author's original usage of the language creates an individual style through which the reader realizes the characters' moral and ethical values. The characters images are revealed through action, behavior, dialogues and deeds.

Norms followed by O. Hay-Holowko's characters are human and superhuman at the same time, as they represent not only the characters' conscious attitude to conditions of their everyday life, action, relationships but also their unconscious attitude to general ontological existence of human being. The author talking about moral imperatives, expresses understanding, thinking and rational choice, appeals to intuition, emotions, feelings and wishes in characters' images and deeds. Such moral criteria are featured in characters' dialogues at most. In such a way, appealing to morality, the author arises as a fine psychologist who helps the reader to understand the character's actions and deeds in particular situations. Moral norms regulate the individual behavior in society as well as the relationships denote human essence.

The artistic depiction of moral and ethical "good – evil" concepts has a special place in O. Hay-

Holowko's individual style. They are universal and closely connected with the ambivalent antithesis concepts: spirituality – inner barren, reality – dreams, heaven – earth, strong – weak, sacred – profane, kind – wicked, alive – dead, human – inhuman, right – left, upper – lower, internal – external, close – far, low – high, quiet – riotous etc. In such a way the writer creates an artistic world of the antithesis reflections, which strengthen the literary work conflict and originate the peculiar hierarchical structure of the binary blocs. The latter reveal the moral and ethical issues ideologically and artistically above all

Introduction of O. Hay-Holowko's works into modern literary process hopefully will result in exceptional activity of literary thoughts in order to rethink abundant legacy of this original word artist in different conceptually important aspects, which have been set up by the literary science development.

Writer's literary works are still promoting the establishing of patriotic potential. They are a significant contribution to development of Ukrainian literature of XX century.

Key words: ethics, morality, character, invective strategy, concept, good, evil.